

IMPACTUL CONSTITUȚIEI ASUPRA CREAȚIEI ȘTIINȚIFICE ȘI ARTISTICE

*Membru corespondent al AȘM
Ion GUCEAC*

THE IMPACT OF THE CONSTITUTION ON SCIENTIFIC AND ARTISTIC CREATION

Summary. Unlike the instrumental constitutions from the XVIII-XIX century, the contemporary constitutions regulate the majority of the problems related to the organization of the society, the system of the relations between people. Also, the contemporary constitutions establish the fundamental principles related to the vital aspects of the existence of the society: economical, political, social, spiritual. In conditions of deep economic crisis, some aspects of social life, such as scientific and creation activities remain in shadow. Starting from this state of facts, this scientific approach reflects the impact of the Constitution upon this segment of the spiritual life of the society. As a result of this study is promoted the opinion according to which the further improvement of the legislation in the field of scientific creation and its results should contribute to increasing the efficiency of science, by transforming it into a driving force of the society.

Keywords: education, science, culture, creation, human rights, globalization, the right to take part in the cultural life of the society, access to cultural values, freedom of the scientific and artistic creation.

Rezumat. Spre deosebire de constituțiile instrumentate în sec. XVIII-XIX, constituțiile contemporane reglementează majoritatea problemelor ce vizează organizarea societății, sistemul de relații dintre oameni. Acestea stabilesc și principiile fundamentale ce țin de aspectele vitale ale existenței societății: economic, politic, social, spiritual. În condițiile unor crize economice profunde, unele aspecte ale vieții sociale, printre care activitatea științifică și de creație, rămân în umbră. Pornind de la această stare de fapt, prezentul demers științific reflectă impactul Constituției asupra segmentului respectiv al vieții spirituale a societății. Drept rezultat al acestui studiu, este promovată opinia conform căreia perfecționarea de mai departe a legislației în domeniul creației științifice și rezultatele acesteia trebuie să contribuie la sporirea eficienței științei, transformarea ei într-o forță motrice a societății.

Cuvinte-cheie: educație, știință, cultură, creație, drepturi ale omului, globalizare, dreptul de a lua parte la viața culturală a societății, accesul la valorile culturale, libertatea creației științifice și artistice.

Revoluția tehnico-științifică, materializată astăzi în dezvoltarea rapidă a științei și tehnicii, contribuie la sporirea progresului economic și, în ultimă instanță, a stării sociale și spirituale a omului [1]. În acest context, rolul Republicii Moldova în sprijinul științei, culturii și implementarea rezultatelor activității intelectuale în circuitul economic ar trebui să fie asociat cu funcția protectoare a statului, fapt ce solicită reorientarea vectorului politicii de creație legislativă.

Indubitabil că știința, cultura și rezultatele înregistrate de acestea trebuie să fie pilonul economiei moderne și al societății în ansamblu. Însă în atribuțiile statului nu intră să lupte pentru profiturile provenite din activitatea instituțiilor științifice, care deseori sunt confundate cu organizațiile de afaceri, sau din tehnologiile inovatoare, ci să fie donatorul și susținătorul educației, științei, culturii și creației.

La etapa actuală, există nevoia unor noi abordări conceptuale care să conțină recomandări și sugestii științifice argumentate pentru îmbunătățirea legislației în domeniul nominalizat, unul complex și dinamic. Este cu atât mai important cu cât valorile tradiționale și culturale în contextul globalizării trebuie să fie nu numai în condiții de siguranță, dar, de asemenea, de extindere, prin dezvoltare și aprofundare.

Deși cuprinde, în special, domeniile economic, financiar, comunicațional, procesul globalizării exercită o influență accentuată asupra sferei sociale, inclusiv asupra drepturilor omului [2, p. 352]. Savanții constată că în condițiile globalizării, când drepturile individului sunt legate indisolubil de „drepturile întregii omeniri (comunității planetare)”, „provocările planetare au generat obstacole grave în realizarea majorității drepturilor și libertăților fundamentale. În consecință, drepturile omului au dobândit valența unei probleme globale de sine stătătoare care ocupă un loc deosebit în registrul extins al problemelor globale” [2].

Rămâne însă indiscutabil faptul că, transformând radical condițiile de viață ale comunităților naționale, regionale și mondiale, iar împreună cu acestea și ale statelor naționale, globalizarea provoacă o necesitate insistentă de a introduce unele corective și în problematica drepturilor omului, inclusiv reformularea unor ipoteze încetățenite de mai mult timp și chiar a unor teorii științifice. Acest proces cuprinde și științele juridice, în special cele de ramură, inclusiv privind drepturile omului și ale cetățeanului [3].

Raportând drepturile omului la anumite formațiuni social-economice sau civilizații, se constată că fiecare etapă de dezvoltare a proceselor sociale dă naștere unor generații proprii de drepturi ale omului, chemate să depășească instabilitatea situației și

să redreseze dezvoltarea. Respectiv, la fiecare etapă de dezvoltare a societății, odată cu apariția unei generații noi de drepturi și libertăți ale omului, apărea și necesitatea obiectivă și nevoia naturală de a le studia, a le înțelege, iar mai târziu și de a le regândi.

În cadrul celei de-a doua generații a drepturilor omului accentul de bază se pune nu pe drepturile și libertățile civile și politice, dar pe cele sociale, economice și culturale. Este vorba, în special, de dreptul la muncă, dreptul la odihnă, la asigurare socială, dreptul la învățatură, dreptul de a lua parte la viața culturală a societății, accesul la valorile culturale, libertatea creației științifice etc.

Ultima este un element indispensabil al vieții spirituale a societății, al tradiției democratice, statului de drept și presupune un „ansamblu complicat de drepturi, interese, nevoi sociale, îndatoriri și restricții inevitabile” [4, p. 27]. Libertatea creației științifice și artistice, în calitatea sa de drept subiectiv, constă din următoarele împuterniciri care reprezintă elemente constitutive ale conținutului său:

- posibilitatea fiecărui om și cetățean de a se angaja în diverse tipuri de activitate creativă, în conformitate cu interesele și nevoile sale. Persoana poate fi predispusă față de un anumit gen de creativitate. În același timp, gradul de creativitate este direct proporțional aptitudinilor, talentului și genialității. Cu toate acestea, chiar și în cazul în care acestea lipsesc, legea nu poate priva persoana de dreptul la libertatea de creație științifică și artistică. Evident, fără un nivel de cultură suficient de dezvoltat, valorile culturale ale civilizației, realizarea libertății creației științifice și artistice este imposibilă;

- posibilitatea fiecărei persoane de a se angaja în activități creative în calitate de profesionist sau amator, această oportunitate fiind determinată de egalitatea în drepturi a celor angajați în sfera de creație științifică și artistică în ce privește dreptul de autor și drepturile conexe, dreptul asupra proprietății intelectuale, protecția secretelor de măiestrie profesională, libertatea dispunerii rezultatelor muncii lor, sprijinul statului;

- dreptul de a solicita unei persoane responsabile crearea condițiilor necesare pentru realizarea dreptului la libertatea creației științifice și artistice;

- dreptul la creanțe, ceea ce înseamnă că persoana angajată în activitatea științifică și de creație are dreptul de a contesta, în modul prevăzut, acțiunile funcționarilor, autorităților statului și altor entități care încalcă drepturile și interesele legitime ale sale, precum și dreptul de a se adresa în instanță pentru protecția dreptului încălcat etc.

Principiul respectării libertății, necesar pentru cercetările științifice și activitatea de creație, a fost consacrat, în primul rând, în izvoarele de drept internațional. Declarația Universală a Drepturilor Omului (art. 27) dispune că orice persoană are dreptul să ia parte în mod liber la viața culturală a colectivității, să se bucure de arte și să participe la progresul științific și la binefacerile care rezultă din acesta [5, p. 11]. Mai târziu, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (art. 15) a recunoscut dreptul fiecăruia de a participa la viața culturală, de a beneficia de progresul științific și de aplicațiile sale, inclusiv de protecția intereselor morale și materiale decurgând din orice producție științifică, literară sau artistică al cărui autor este [6]. Măsurile pe care statele părți la acest Pact le vor lua pentru a asigura deplina exercitare a dreptului nominalizat trebuie să prevadă menținerea, dezvoltarea și propagarea științei și culturii. Concomitent, statele părți se angajează să respecte libertatea indispensabilă cercetării științifice și activităților creatoare. Statele semnatare ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă au subliniat atașamentul lor la libertatea de creație și la protejarea și promovarea patrimoniului nostru cultural și spiritual, în toată bogăția și diversitatea sa [7].

Semnificația mondială a libertății creației științifice recunoscută în legislația internațională este reflectată și în legislația constituțională a diferitelor țări. Statele contemporane recunosc importanța vieții spirituale a societății, din care motiv introduc în conținutul normativ al constituțiilor principiile de bază ale ei. Majoritatea constituțiilor conțin formulări generale despre libertatea gândirii, opiniilor, convingerilor, credinței. Aproape toate constituțiile adoptate recent stipulează libertatea activității științifice și de creație, libertatea artei, unori libertatea activității intelectuale și jurnalistice, protecția proprietății intelectuale etc.

În unele constituții, până și în conținutul preambulului sunt incluse dispoziții privitoare la libertatea creației științifice și artistice. De exemplu, compartimentul respectiv al Constituției Egiptului [8] menționează rolul inovațional, științific și cultural al statului egiptean, acesta întruchipându-se în forța gândirii egiptene, creației și artei, inclusiv în universități, centre științifice, centre lingvistice și de cercetare, presă, artă, literatură și mijloace de informare în masă, în biserica națională și Universitatea al-Azhar cu istoria ca pilon de bază al identității naționale, limba arabă și șaria ca gândire moderată – parte a gândirii iluminate.

O condiție indispensabilă pentru libertatea

creației științifice și artistice este neamestecul statului în procesele de creație, motiv pentru care constituțiile declară libertatea acestor activități.

De exemplu, Constituția Turciei (art. 27) oferă fiecăruia dreptul de a studia liber și de a preda știința și artele, de a explica, inclusiv a realiza, cercetări în aceste domenii [9]. În Constituția Bulgariei (art. 54) se stipulează că libertatea creației artistice, științifice și tehnice sunt recunoscute și garantate de stat [10]. Constituția Letoniei (art. 113) consacră libertatea creației științifice, a artelor și de alt gen [11]. În conformitate cu Constituția sa (art. IX), Republica Ungară respectă și susține libertatea vieții științifice și artelor. Mai mult decât atât, conform Constituției, numai reprezentanții comunității științifice vor avea dreptul de a determina valoarea științifică a cercetărilor [12]. Constituția Estoniei (art. 38) declară că știința, arta și educația în aceste domenii sunt libere [13]. La fel, Constituția Germaniei (art. 5 alin. (3)) [14] și a Greciei (art. 16) consacră libertatea creației și științei [15], iar Constituția Portugaliei (art. 42) consacră libertatea creației intelectuale, artistice și științifice [16]. Arabia Saudită (art. 29 din Constituție) manifestă grijă față de știință, literatură și cultură și încurajează efectuarea cercetărilor științifice [17]. În conformitate cu Constituția Armeniei (art. 36), fiecare se bucură de libertatea creației literare, artistice, științifice și tehnice, are dreptul să beneficieze de realizările științifice și să participe la viața culturală a societății [18]. În Peru (art. 2 alin. (8)) din Constituție) e consfințită libertatea creației intelectuale, artistice, tehnice și a creației științifice, inclusiv dreptul la proprietate asupra acestor invenții și la orice avantaje legate de ele [19]. În Polonia (art. 73 din Constituție) cetățeanului i se asigură libertatea creației științifice, cercetărilor științifice, inclusiv dreptul la publicarea produsului realizat [20]. Fiecare are dreptul la libera participare la viața culturală a societății, creația artistică, științifică și tehnică și să beneficieze de rezultatele ei, declară Constituția Tadjikistanului (art. 40) [21]. Cetățenii Turkmenistanului (art. 36 din Constituție) se bucură și ei de libertatea creației artistice, științifice și tehnice. Activitatea de creație și științifică este liberă conform Constituției Cubei (art. 38 lit.j) [22]. Cu părere de rău însă, această prevedere este formală din moment ce statul își fundamentează politica sa în domeniul educației și culturii pe concepția științifică marxist-leninistă (art. 38. lit. a). Libertatea tuturor formelor de creație este un drept al tuturor cetățenilor – consacră Constituția Egiptului (art. 46). La fel și Finlanda (art. 16 din Constituție) proclamă libertatea activității științifice și artistice [23]. Statul recunoaște libertatea creației științifice, artistice și de alt gen în Letonia (art. 113

din Constituție). Libertatea științei, artei și a altor genuri de creație, inclusiv drepturile care provin din activitatea științifică, de creație sau alt gen de activitate intelectuală este garantată în Macedonia (art. 47 din Constituție) [24]. Constituția Lituaniei (art. 42) declară că știința, cultura și cercetarea sunt libere [25]. Libertatea cercetărilor științifice este garantată de Qatar (art. 47 din Constituție) [26], Kuwait (art. 36 din Constituție) [27]. În Brazilia (art. IX din Constituție) activitatea intelectuală, artistică, științifică și comunicațională este liberă, nu poate fi cenzurată și nu are nevoie de permisiune [28]. Conform Constituției Coreei de Nord (art. 74), cetățenii dispun de libertatea activității științifice și artistico-literare [29]. La fel și în Kârgâzstan (art. 36 din Constituție) cultura, arta, literatura și știința sunt libere [30].

Unele constituții nu consacră libertatea creației științifice și artistice, ci doar garantarea acestor activități. Astfel, Constituția Republicii Moldova (art. 33) garantează libertatea creației artistice și științifice [31]. Constituția Croației (art. 68) garantează libertatea creației științifice, culturale și artistice [32]. În Elveția libertatea învățământului și cercetării științifice este garantată (art. 20 din Constituție) [33], în Slovenia (art. 59 din Constituție) este garantată libertatea cercetărilor științifice și a creației [34]. Conform Constituției Yemenului (art. 27), statul garantează libertatea cercetărilor științifice și realizărilor în literatură, artă și cultură [35]. Aceste realizări însă trebuie să corespundă spiritului și scopului Constituției. Articolul 44 alin. 1 din Constituția Federației Ruse stipulează că fiecăruia i se garantează libertatea creației literare, artistice, științifice, tehnice și de alt gen [36]. Constituția Albaniei (art. 58) garantează tuturor libertatea creației artistice și a cercetărilor științifice, inclusiv venitul obținut în urma acestor activități [37]. Libertatea cercetărilor științifice este garantată și de Constituția Cehiei (art. 15) [38]. În Polonia fiecăruia i se garantează libertatea creației artistice, cercetărilor științifice, publicarea rezultatelor acestora (art. 73 din Constituție). Prin dispozițiile art. 54 din Constituție, în Ucraina cetățenilor li se garantează libertatea creației științifice și tehnice [39].

În perspectiva creării unor condiții optime pentru realizarea libertății creației științifice și artistice, constituțiile obligă statul să întreprindă acțiuni concrete în acest scop. Astfel, Constituția Afganistanului (art. 47) obligă statul să elaboreze programe eficiente pentru dezvoltarea științei, culturii, literaturii și artei [40]. Statul garantează drepturile autorilor, inventatorilor și exploratorilor, stimulează și susține cercetările științifice în toate domeniile. Potrivit Constituției Coreei de Nord,

statul contribuie la creșterea nivelului teoretico-științific al învățământului tehnic și instruirii în domeniul științelor sociale și fundamentale (art. 46); instituie principiul *Juche** în activitatea de cercetare științifică, aplică cele mai recente realizări ale științei și tehnicii, explorează cele mai noi ramuri ale științei și tehnicii, contribuind astfel la ridicarea științei și tehnicii din țară la standardele mondiale (art. 50); elaborează planul de dezvoltare a științei și tehnicii, stabilind disciplina realizării consecutive a acestuia, consolidează colaborarea creativă dintre lucrătorii tehnico-științifici și producători, accelerând, astfel, procesul de dezvoltare a științei și tehnicii din țară (art. 51); dezvoltă literatura și arta originale și revoluționare, naționale după formă și socialiste după conținut (art. 52); ajută lucrătorii din sfera creației, oamenii de artă să elaboreze opere mărețe, de înalt artistism, atrage masele largi în activitățile literar-artistice (art. 52). Constituția Croației stipulează (art. 68) că statul este obligat să contribuie și să ajute la dezvoltarea științei, culturii și artei; să protejeze valorile științifice, culturale și artistice în calitatea lor de patrimoniu național spiritual. Conform Constituției Cubei, statul socialist: asigură progresul științei, tehnicii și culturii din țară (art. 8); stimulează și asigură cercetările științifice, în primul rând cele care sunt orientate spre soluționarea problemelor ce prezintă interes pentru întreaga societate și bunăstarea poporului (art. 38 lit. j)); orientează, dezvoltă și stimulează cultura și știința sub toate formele de manifestare a acestora (art. 38 alin. 1); favorizează implicarea lucrătorilor în activitatea științifică și dezvoltarea științei (art. 38 lit. z). Pentru asigurarea libertății tuturor formelor de creație, statul egiptean se obligă: să dezvolte sferele științei, artei, literaturii, să finanțeze novatorii și inventatorii, să protejeze inovațiile și invențiile lor și să le aplice spre binele societății (art. 46 din Constituție); să garanteze libertatea cercetărilor științifice și literare; să protejeze autonomia academiilor de științe și lingvistice și a centrelor de cercetare și să repartizeze între ele un procent suficient din venitul național (art. 59 din Constituție). Conform Constituției Chinei, statul dezvoltă științele sociale și exacte, popularizează cunoștințele tehnico-științifice, stimulează realizările din domeniul activității de cercetare științifică,

*Doctrina *Juche* a fost introdusă în calitate de doctrină de stat a Coreei de Nord și este bazată pe trei principii: *chaju* – supremația ideologiei politice în viața zilnică a cetățenilor; *charip* – construirea unei economii independente fără ajutoare din afara țării și fără nicio deschidere spre cei considerați străini cauzei poporului corean; *chawi* – apărarea națiunii fără ajutorul nimănu, cu orice risc și orice mijloace.

invențiile și descoperirile în domeniul tehnicii (art. 20) [41]. Confederația elvețiană încurajează cercetarea științifică și inovația, gestionând, creând sau restabilind, în acest scop, centre de cercetare (art. 64 din Constituție). Guvernul Etiopiei (art. 51 din Constituție) este obligat să stabilească și să aplice standarde naționale și principii de bază ale politicii în domeniul științei și tehnologiilor, inclusiv în protecția și dezvoltarea patrimoniului cultural și istoric [42]. Guvernul mai este obligat: să susțină, conform principiului egalității, creșterea și îmbogățirea culturii și tradițiilor care corespund drepturilor fundamentale, demnității umane, ideilor și normelor democratice, inclusiv dispozițiilor din Constituție; să acorde suport pentru dezvoltarea artei, științei și tehnologiilor în măsura în care permit resursele țării (art. 91 din Constituție). Constituția Greciei pune în sarcina statului îndatorirea de a avea grijă de dezvoltarea și răspândirea artei și științei (art. 16). Guvernul Iranului trebuie să întreprindă toate acțiunile pentru promovarea inițiativei și spiritului cercetător în toate sferele științei, tehnicii, culturii și islamului prin crearea centrelor de cercetare și stimularea cercetătorilor (art. 3 alin. 10 din Constituție) [43]. În Qatar (art. 24 din Constituție) stimularea științei, artelor, protecția patrimoniului cultural și național, contribuirea la efectuarea cercetărilor științifice este una dintre sarcinile statului. Statul azer (art. 16 din Constituție) sprijină dezvoltarea culturii, științei și artei, asigură protecția moștenirii istorice, materiale și spirituale a poporului [44]. Statul portughez (art. 73 din Constituție) este obligat să contribuie la democratizarea instituțiilor culturale, stimulând și asigurând accesul tuturor cetățenilor la realizările culturii și la creație [45]. Cât privește creația științifică și descoperirile, inclusiv inovațiile tehnologice, acestea sunt stimulate și susținute de stat în așa fel încât să asigure libertatea și autonomia respectivă, creșterea concurenței și interacțiunea dintre instituțiile științifice și întreprinderi. Totuși, una dintre sarcinile primordiale ale statului (art. 81 lit. j) din Constituție) constă în asigurarea unei politici științifice și tehnologice pentru dezvoltarea favorabilă a țării. Constituția Vietnamului (art. 37) oferă științei și tehnicii un rol primordial în procesul de dezvoltare social-economică [46]. În acest scop, statul elaborează și implementează politica în domeniul științei și tehnicii, dezvoltă știința și tehnologiile moderne, are grijă de dezvoltarea echilibrată a tuturor ramurilor științei în vederea creării bazelor științifice pentru elaborarea vectorului primordial al politicii și legislației în scopul renovării tehnologiilor, dezvoltării forțelor de producție, ridicării calificării în administrare, asigurarea calității optime și ritmu-

lui de dezvoltare a economiei în vederea asigurării aportului real în apărarea națională și securitatea statului. Statul vietnamez finanțează și stimulează alocarea mijloacelor destinate științei din diferite surse financiare, oferă condiții privilegiate ramurilor prioritare ale științei și tehnologiei, are grijă de pregătirea și utilizarea rațională a lucrătorilor tehnico-științifici, în special ai celor cu un nivel înalt de calificare, asigură condiții pentru creație și munca plină de abnegație a oamenilor de știință, dezvoltă diverse forme de organizare a activității de cercetare științifică, raportează cercetările științifice la nivelul de dezvoltare social-economică a țării, asigură legătura strânsă dintre cercetările științifice și sfera de producție și antreprenariat (art. 38 din Constituție). Un interes deosebit prezintă Constituția Ungariei, care dispune (art. IX) că statul va proteja libertatea științifică și de creație a Academiei de Științe a Ungariei și a Academiei de Arte, asigurându-le autonomia instituțională și susținere din fondurile de stat.

Conform Constituției Turkmenistanului, statul va stimula creația științifică și artistică și diseminarea rezultatelor pozitive ale acestora, va contribui la dezvoltarea relațiilor internaționale în domeniul științei, culturii și educației (art. 10), la dezvoltarea științei, culturii, artei, creației populare (art. 36) [47]. Constituția Ucrainei (art. 54) obligă statul să contribuie la dezvoltarea științei, stabilirea relațiilor științifice cu comunitatea internațională.

Constituția Kuwaitului (art. 14), obligă statul să contribuie la dezvoltarea științei, literaturii și artei, inclusiv să susțină cercetările științifice. Statul, conform Constituției Lituaniei (art. 42), acordă sprijin culturii și științei. Republica Macedonia (art. 47 din Constituție) contribuie, ajută și protejează dezvoltarea științei, artei și culturii, contribuie și ajută la dezvoltarea științifică și tehnologică. Constituția Maltei (art. 8 din Constituție) obligă statul să contribuie la dezvoltarea culturii, cercetărilor științifice și tehnice [48]. În Spania (art. 44 din Constituție) statul va încuraja și proteja accesul la cultură, la care toți cetățenii au dreptul și vor încuraja știința, cercetarea științifică și tehnică în beneficiul interesului general [49]. Constituția Yemenului (art. 27), obligă statul să asigure mijloacele necesare, susținerea și stimularea invențiilor tehnico-științifice, operelor artistice și să protejeze realizările din acest domeniu.

Recomandările UNESCO privind statutul cercetătorilor științifici, adoptate la 20 noiembrie 1974 (art. 14) [50, p. 21-26], îndeamnă statele să depună eforturi pentru a crea condițiile în care mediul academic, susținut de stat, să dispună de responsabilitate și dreptul: de a activa în spiritul libertății intelectuale a cercetătorilor, de a promova și

apăra adevărul științific în forma înțeleasă de ei; de a contribui la definirea scopurilor și obiectivelor programelor de cercetare pentru care sunt responsabili și la stabilirea metodelor aplicate, care ar trebui să corespundă principiilor umanității și standardelor sociale și de mediu; dreptul la libera exprimare a opiniei privitor la umanitatea, valoarea socială sau ecologică a anumitor proiecte și în calitate de ultim mijloc să renunțe la activitatea în cadrul proiectelor date, în cazul în care acest lucru este impus de conștiința lor; să aducă o contribuție pozitivă și constructivă la dezvoltarea științei, culturii și educației din propria țară, precum și pentru atingerea obiectivelor naționale, creșterea bunăstării concetățenilor, sprijinul idealurilor internaționale și a scopurilor ONU.

Unele țări au decis crearea condițiilor favorabile pentru realizarea libertății creației științifice și artistice prin responsabilizarea statului pentru starea de lucruri în domeniile vizate. Astfel, Constituția Emiratelor Arabe Unite (art. 5) dispune că federația este responsabilă pentru știință și poezie. În același timp, fiecare emirat trebuie să urmărească activitatea științifică desfășurată pe teritoriul său și să determine sarcinile acesteia [51].

În unele cazuri, constituțiile reglementează statutul autorităților chemate să administreze relațiile ce țin de creația științifică și artistică. De exemplu, art. 214 din Constituția Egiptului este dedicat Consiliului Național pentru Educație și Cercetări Științifice. Conform Constituției, această autoritate elaborează strategia națională educațională pentru toate formele și nivelurile, asigură interacțiunea dintre niveluri, susține cercetările științifice, elaborează standardele naționale și monitorizează respectarea lor.

În doctrina juridică, libertatea creației, de regulă, este inclusă în categoria așa-numitelor drepturi culturale (uneori în categoria drepturilor civile) sau chiar în categoria drepturilor informaționale [52]. Libertatea creației, în calitate sa de drept fundamental, se află într-o relație interdependentă cu alte drepturi fundamentale, cum ar fi inviolabilitatea vieții private, dreptul la muncă, libertatea mijloacelor de informare în masă, dreptul la învățătură, dreptul la asociere etc. [53, p. 6-10].

Unul dintre drepturile fundamentale care se află în cea mai strânsă legătură cu libertatea creației științifice și artistice este libertatea opiniei și a exprimării, care implică dreptul oricărei persoane de a căuta, a obține și a răspândi, fără considerații de frontieră, informații și idei prin orice mijloc de exprimare [54, p. 86].

Consacrând libertatea creației științifice și artistice, a cărei realizare este imposibilă fără libertatea

de exprimare, Constituția nu poate obliga individul să gândească într-un fel sau altul (deși au existat încercări ale regimurilor totalitare). Pornind de la faptul că prescripții constituționale privitoare la libertatea creației tradițional sunt legate de libertatea de opinie, ultima fiind un mijloc de exprimare a ideilor care rezultă din activitatea științifică sau artistică, **în majoritatea constituțiilor adoptate recent normele privind creația sunt delimitate de libertatea de opinie.**

În constituții, normele referitoare la libertatea exprimării, de obicei, sunt completate cu norme privind interzicerea cenzurii (art. 22, Albania; art. 20, Kazahstan; art. 17, Cehia; art. 21, Coreea de Sud; art. 38, Croația; art. 77, Danemarca; art. 100, Letonia; art. 29, Federația Rusă; art. 26, Slovacia; art. 20, Spania; art. 30, Tadjikistan; art. 19, Haiti; art. 59, Honduras).

Unele constituții, interzicând cenzura, se referă nemijlocit la realizările obținute în cadrul cercetărilor științifice sau activitățile de creație. De exemplu, Constituția Georgiei (art. 23) interzice amestecul în procesul de creație, inclusiv cenzura în domeniul activității de creație [55]. O astfel de abordare întâlnim și în Constituția Braziliei (art. 5 alin. IX, art. 220).

Este cunoscut faptul că drepturile fundamentale sunt drepturi sociale, a căror realizare este posibilă doar prin cooperarea oamenilor, aceasta generând inevitabilitatea anumitor restrângeri ale drepturilor și libertăților fundamentale. Motivele restrângerii drepturilor și libertăților fundamentale sunt reflectate în majoritatea izvoarelor internaționale în domeniul drepturilor omului [56].

După cum am mai menționat, **Constituția Republicii Moldova (art. 33) garantează libertatea creației artistice și științifice.** Aceasta nu presupune însă că statul nu poate stabili anumite limite pentru realizarea acestei libertăți. Drept reper juridic servește art. 54 din Constituție, conform căruia în țara noastră nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și ale cetățeanului. Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

În viziunea noastră, libertatea creației științifice și artistice poate fi limitată doar de gradul abilități-

lor de gândire abstractă, generalizare etc. Libertatea creativității și metodele de cercetare aplicate dispun deja de restricții de natură obiectivă legate de condițiile de angajare și cerințele stipulate de legislația muncii. Deoarece activitatea științifică are loc în conformitate cu anumite programe, proiecte și planuri, care reprezintă un anumit gen de sarcini de serviciu, obiectul și metodele de cercetare în mare măsură sunt determinate de dispozițiile respective, ținând cont și de opiniile comunităților științifice.

Libertatea creației științifice și artistice este determinată și de autodisciplină, deoarece „În știință persoana învață conștient să-și subordoneze scopurile sale celor generale, fără a pierde identitatea sa, ori realizările personale...” [57, p. 279-280].

Libertatea investigațiilor științifice pune pe seama cercetătorului sarcina identificării valorilor. Fundamentarea clară și formularea explicită sunt doar unele dintre calitățile judecăților care în mediul științific sunt recunoscute drept valori incontestabile. De faptul care sunt valorile preferate de cercetători, pe cât de importante sunt aceste valori în ambientul, a cărui opinie este importantă pentru un anumit savant, depinde nivelul cunoștințelor dobândite de acesta [58, p. 12-17].

Analiza dispozițiilor privitor la libertatea creației științifice și artistice, consacrate în constituțiile mai multor state, ne face să credem că una din deficiențele procesului de reglementare a relațiilor ce țin de realizarea acestui drept fundamental este determinată și de lipsa unor norme în Constituția Republicii Moldova care ar consacra principiile de bază ale politicii statului în acest domeniu, ar identifica și sistematiza dispoziții care să stabilească condiții favorabile pentru dezvoltarea spirituală și culturală a societății și statului, ar fixa alte sarcini concrete ale statului. În viziunea noastră, perfecționarea de mai departe a legislației în domeniul creației științifice și rezultatele acesteia trebuie să contribuie la sporirea eficienței științei, transformarea ei într-o forță motrice a societății.

Astăzi, mai mult ca niciodată este nevoie de promovarea unei politici de stat centrată pe cercetare, care ar include evenimente și acțiuni importante capabile să contribuie la realizarea libertății creației științifice și artistice.

Din toate cele menționate mai sus, conchidem următoarele:

- Creația științifică și artistică poate fi privită ca un proces de creare a unor valori științifice și culturale de către om și care se evidențiază prin noutatea, unicitatea, originalitatea lor social-istorică;
- Libertatea creației științifice și artistice consacrate în art. 33 din Constituția Republicii Moldova,

este un drept subiectiv constând dintr-o serie de împuterniciri, cum ar fi posibilitatea de acțiune, posibilitatea de a solicita un comportament adecvat din partea unei persoane obligate, dreptul de a pretinde, probabilitatea apariției unor relații cu privire la utilizarea anumitor beneficii sociale;

- Educația este factorul primordial al dezvoltării economice, sociale și spirituale a societății, o condiție necesară pentru dezvoltarea fiecărei ființe umane, a culturii și prosperității acesteia. În acest context dreptul la învățătură, consacrat în Constituția Republicii Moldova, este de mare folos în realizarea dreptului la libertatea creației științifice, tehnice, literare, artistice și altor forme de creativitate. Pentru a realiza pe deplin acest drept, este necesar de obținut o educație corespunzătoare;

- Asigurarea libertății creației științifice și artistice presupune, mai întâi de toate, crearea condițiilor decente de viață și de activitate creativă omului, garantarea participării lui active în procesele socio-economice și culturale, inclusiv a unei protecții sociale adecvate timpului de azi.

Bibliografie

1. Suceavă, ș. a. *Tratat de drepturile omului*. București: Europa Nova, 1995, p. 386.
2. М. Н. Марченко. *Государство и право в условиях глобализации*. Москва: Проспект, 2009, с. 354.
3. Twining W. *Globalization and Legal Theory. Some Local Implications*. In: *Current Legal Problems*, 1996, Vol. 49, Part 2, Oxford, 1996, p. 3.
4. Кудрявцев В.Н. *Свобода научного творчества*. În: *Государство и право*, 2005, № 5, p. 27.
5. Declarația Universală a Drepturilor omului din 10.12.1948. În: *Tratate internaționale*, 1998, vol. 1, p.11.
6. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale. www.irdo.ro/file.php?fisiere, vizitat la 20.01.14.
7. Carta de la Paris pentru o nouă Europă, www.osce.org/ru/mc/39520, vizitat la 12.09.13.
8. Constituția Egiptului. www.wikipedia.org/wiki/Египт, vizitat la 25.01.14.
9. Constituția Turciei. www.cj.md/public/drept-constitutional/209-constituia-turciei-eng.html, vizitat la 12.01.14.
10. Constituția Bulgariei. www.constitutii.wordpress.com/2013/02/08/constituia-republicii-bulgaria, vizitat la 23.01.14.
11. Constituția Letoniei. www.forumconstitutional2013.ro/wp-content/uploads/2013/03/Constituia-Lettoniei.pdf, vizitat la 20.01.14.
12. Constituția Republicii Ungare. www.ru.wikipedia.org/, vizitat la 10.01.14.
13. Constituția Estoniei. www.en.wikipedia.org/wiki/Constitution_of_Estonia, vizitat la 25.01.14.
14. Constituția Germaniei. www.ro.wikipedia.org/wiki/Constitu%C8%9Bia_Germaniei, vizitat la 10.01.14.
15. Constituția Republicii Elene Grecia. www.constitutii.wordpress.com/2013/01/31/constituia-republicii-elene-grecia, vizitat la 28.12.13.
16. Constituția Portugaliei. www.cj.md/public/drept-constitutional/204-constituia-portugaliei-eng.html, vizitat la 15.12.13.
17. Constituția Regatului Arabiei Saudite. www.constitutii.wordpress.com/?s=Regatul+Arabiei+Saudite, vizitat la 25.01.14.
18. Constituția Republicii Armenia. www.constitutii.wordpress.com/?s=Armenia, vizitat la 15.01.14.
19. Constituția Republicii Peru. www.constitutii.wordpress.com/?s=Peru, vizitat la 15.01.14.
20. Constituția Poloneză. www.wikipedia.org/wiki/Constitu%C8%9Bia_de_la_3_mai_179, vizitat la 15.01.14.
21. Constituția Republicii Tadjikistan. www.constitutii.wordpress.com/?s=Tadjikistan, vizitat la 15.01.14.
22. Constituția Cubei, www.ro.wikipedia.org/wiki/Cuba, vizitat la 25.01.14.
23. Constituția Republicii Finlanda. www.constitutii.wordpress.com/2013/02/02/constituia-republicii-finlanda, vizitat la 30.01.14.
24. Constituția Macedoniei. www.constitutii.wordpress.com/?s=Macedonia+&submit=C%C4%83utare, vizitat la 18.01.14.
25. Конституция Литовской Республики. ru.wikipedia.org/wiki/Конституция_Литвы, vizitat la 22.01.14.
26. Constituția statului Qatar. www.constitutii.wordpress.com/?s=Qatar&submit=C%C4%83utare, vizitat la 21.01.14.
27. Constituția Statului Kuwait. www.constitutii.wordpress.com/2013/01/27/constituia-statului-kuweit/, vizitat la 21.01.14.
28. Constituția Republicii Federative Brazilia. www.constitutii.wordpress.com/2013/02/08/constituia-republicii-federative-a-braziliei, vizitat la 23.01.14.
29. Constituția Republicii Populare Democratice Coreene. www.constitutii.wordpress.com/2013/02/04/constituia-republicii-populare-democrate-coreene-2, vizitat la 20.01.14.
30. Constituția Kârgâstanului. www.constitutii.wordpress.com/?s=K%C3%A2rg%C3%A2zstan, vizitat la 20.01.14.
31. Constituția Republicii Moldova. www.lex.justice.md/document_rom.php, vizitat la 20.01.14.
32. Constituția Republicii Croația. www.constitutii.wordpress.com/?s=Croatia+&submit=C%C4%83utare, vizitat la 20.01.14.
33. Constituția federală a Confederației Elvețiene. www.inmures.ro/wp-content, vizitat la 20.01.14.
34. Constituția Republicii Slovenia. www.constitutii.wordpress.com/?s=Slovenia+&submit, vizitat la 20.01.14.
35. Constituția Republicii Yemen. www.constitutii.wordpress.com/?s=Yemen+&submit, vizitat la 20.01.14.
36. Constituția Federației Ruse. www.ro.wikipedia.org/wiki/Constitu%C8%9Bia_Federa%C8%9Biei_Ruse, vizitat la 20.01.14.

37. Constituția Republicii Albania. www.constitutii.wordpress.com/?s=Albania&submit=C%C4%83utare, vizitat la 20.01.14.
38. Constituția Republicii Cehe. www.ro.wikipedia.org/wiki/Constitu%C8%9Bia_Republicii_Cehe, vizitat la 20.01.14.
39. Constituția Ucrainei. www.constitutii.wordpress.com/?s=Ucrainei, vizitat la 20.01.14.
40. Constituția Republicii Islamice Afganistan. www.constitutii.wordpress.com/?s=Afganistan, vizitat la 20.01.14.
41. Constituția Republicii Populare Chineze. www.constitutii.wordpress.com/?s=China, vizitat la 20.01.14.
42. Constituția Republicii Federale Democratice Etiopia. www.constitutii.wordpress.com/?s=Etiopia, vizitat la 20.01.14.
43. Constituția Republicii Islamice Iran. www.constitutii.wordpress.com/?s=Republicii+Iran, vizitat la 20.01.14.
44. Constituția Republicii Azerbaidjan. www.constitutii.wordpress.com/?s=Azerbaidjan, vizitat la 20.01.14.
45. Constituția Portugaliei. www.cj.md/public/drept-constitutional/204-constituia-portugaliei-eng.html, vizitat la 20.01.14.
46. Constituția Republicii Socialiste Vietnam. www.constitutii.wordpress.com/?s=Vietnam, vizitat la 20.01.14.
47. Constituția Turkmenistanului. www.constitutii.wordpress.com/?s=Turkmenistan, vizitat la 20.01.14.
48. Constituția Republicii Malta. www.constitutii.wordpress.com/?s=Malta, vizitat la 20.01.14.
49. Constituția Regatului Spaniei. www.constitutii.wordpress.com/?s=Spaniei, vizitat la 20.01.14.
50. Рекомендация о статусе научных работников, Мир науки, 1989, Nr. 4.
51. Constituția Emiratelor Arabe Unite. www.constitutii.wordpress.com/2013/02/12/constitutia-emirate-log-arabe-unite, vizitat la 20.01.14.
52. Информационное право: учеб. пособие. Под ред. И.Ш. Киялханова. Москва, 2004.
53. И. Гучак. Конституционные основы научного творчества в Республике Молдова. În: Право и политология. Nr. 17, Chișinău, 2011, p. 6-10.
54. I. Guceac. Dicționar juridic: Drepturile omului pe înțelesul tuturor. Chișinău: Știința, 2010, p. 86.
55. Constituția Georgiei. www.constitutii.wordpress.com/?s=Georgia, vizitat la 20.01.14.
56. I. Guceac. Constituția la răscruce de milenii. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 364-365.
57. Наука о науке, Москва, 1966.
58. Ю.А. Шрейдер. Свобода как предпосылка науки. În: Ю.А. Шрейдер. Ценности, которые мы выбираем. Москва: Эдиториал, 1999, p. 12-17.

Petru Jireghea. *Biserica albă*, u/c, 740×530 mm, 1992